

πρῶτον, δείκνυσι ποταπή τις ἂν εἴη ἡ κίνησις τῆς αἰσθήσεως· δεύτερον, ἀφομοιοῖ τὴν τοῦ νοῦ κίνησιν τῇ κινήσει τῆς αἰσθήσεως, ἐν τῷ· Αἰσθάνεσθαι μὲν οὖν. Φησὶ τοίνυν, πρῶτον, ὅτι τὸ αἰσθητὸν δοκεῖ εἶναι ἐνεργεῖα ποιοῦν τὴν αἰσθητικὴν μοῖραν ἐκ τοῦ δυνάμει αὐτὴν εἶναι. Οὐδὲ γὰρ οὕτω ὄρα τὸ αἰσθητὸν εἰς τὴν αἰσθησιν, ὥσπερ τὸ ἐναντίον εἰς τὸ ἑαυτῷ ἐναντίον, ὥστε τι ἐκβαλεῖν ἀπ' αὐτοῦ ἐν τῷ μεταβάλλειν καὶ ἀλλοιοῦν αὐτό, ἀλλὰ μόνον ἄγει αὐτὸ ἐκ δυνάμεως εἰς ἐνέργειαν. Καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὅπερ ἐπάγει, ὅτι τὸ αἰσθητικὸν οὔτε πάσχει, οὔτε ἀλλοιοῦται ὑπὸ τοῦ αἰσθητοῦ, τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀλλοιώσεως κυρίως λαμβανομένων, καθὼς δηλονότι ἐστὶν ἐκ τοῦ ἐναντίου εἰς τὸ ἐναντίον. Καὶ διότι ἡ ἐν τοῖς σωματικοῖς πράγμασιν οὕσα κίνησις, περὶ ἧς διώριστα ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν φυσικῶν, ἐστὶν ἐκ τοῦ ἐναντίου εἰς τοῦναντίον, φανερόν ἐστιν ὅτι τὸ αἰσθάνεσθαι, εἰ λέγοιτο κίνησις, ἐστὶν ἄλλο εἶδος κινήσεως παρὰ τὸ διωρισμένον ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν φυσικῶν. Ἐκείνη γὰρ ἡ κίνησις ἐστὶν ἐντελέχεια τοῦ δυνάμει ὄντος, ἐπειδὴ δηλονότι ἀποχωροῦν τοῦ ἐτέρου τῶν ἐναντίων, ἐφόσον ἤδη κινεῖται, οὐκ ἀφικνεῖται πῶς πρὸς θάτερον τῶν ἐναντίων, ὅπερ ἐστὶν ὁ τῆς κινήσεως ὅρος, ἀλλ' ἐν δυνάμει ἐστὶ πρὸς αὐτό. Καὶ διότι πᾶν τὸ ἐν δυνάμει, ἢ τοιοῦτον, ἐστὶν ἀτελές, διὰ τοῦτο καὶ ἡ κίνησις ἐκείνη ἐστὶν ἐντελέχεια τοῦ ἀτελοῦς. Ἀλλ' αὕτη ἡ κίνησις ἐστὶν ἐνέργεια τοῦ τελείου· ἐστὶ γὰρ ἐνέργεια τῆς αἰσθήσεως ἤδη γεγεννημένης ἐνεργεῖα διὰ τοῦ εἶδους αὐτῆς· οὐδὲ γὰρ ἐνδέχεται αἰσθάνεσθαι τὴν αἰσθησιν εἰ μὴ ἐνεργεῖα οὖσαν. Καὶ διὰ τοῦτο ἐστὶ κίνησις αὕτη ἀπλῶς ἑτέρα παρὰ τὴν κίνησιν τοῦ φυσικοῦ· καὶ ἡ τοιαύτη κίνησις λέγεται κυρίως ἐνέργεια, ὡς τὸ αἰσθάνεσθαι, τὸ νοεῖν, τὸ θέλειν. Καὶ κατὰ ταύτην τὴν κίνησιν ἡ ψυχὴ κινεῖ ἑαυτήν, κατὰ τὸν Πλάτωνα, καθόσον γινώσκει καὶ ἀγαπᾷ ἑαυτήν.

Μετὰ ταῦτα λέγων· Τὸ μὲν οὖν αἰσθάνεσθαι, ἐξομοιοῖ τὴν κίνησιν τοῦ νοῦ τῇ κινήσει τῆς αἰσθήσεως, καὶ περὶ τοῦτο δύο ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσι πῶς προχωρεῖ ἡ κίνησις ἐν τῇ αἰσθήσει· δεύτερον, ὅτι ὁμοίως προχωρεῖ καὶ ἐν τῷ νοῦ, ἐν τῷ· Τῇ δὲ διανοητικῇ. Λέγει τοίνυν, πρῶτον, ὡς ἐπεὶ τὸ αἰσθητὸν ἄγει τὸ αἰσθητικὸν εἰς ἐνέργειαν χωρὶς πάθους καὶ ἀλλοιώσεως, ὡς καὶ περὶ τοῦ νοῦ προεῖρηται, φανερόν ἐστὶν ἐκ τῶν εἰρημένων ὅτι αὐτὸ τὸ αἰσθάνεσθαι ὁμοιον ἐστὶ τῷ νοεῖν, οὕτω μέντοι γε ὥσθ' ὁπόταν ἢ μόνον τὸ αἰσθάνεσθαι, τουτέστιν ἀντιλαμβάνεσθαι καὶ κρίνειν κατὰ τὴν αἰσθησιν, τοῦτ' ἐστὶν ὁμοιον τῷ φάναι μόνον καὶ νοεῖν, ὅτε δηλονότι ὁ νοῦς κρίνει τι μόνον καὶ καταλαμβάνει· τοῦτο δὲ ἐστὶ λέγειν, ὅτι ἡ ἀπλῶς ἀντίληψις καὶ κρίσις τῆς αἰσθήσεως ἀφομοιοῦται τῇ θεωρίᾳ τοῦ νοῦ. Ἀλλ' ὁπόταν ἡ αἰσθησις αἰσθάνηται τι

ἡδὺ εἶναι ἢ λυπηρόν, ὡσπερ καταφάσκουσα, ἢ ἀποφάσκουσα τοῦθ' ὅπερ τῆ αἰσθήσει καταλαμβάνεται εἶναι ἡδύ, ἢ λυπηρόν, τότε διώκει διὰ τῆς ὀρέξεως, τουτέστιν ἐπιθυμεῖ, ἢ φεύγει. Καὶ λέγει σεσημειωμένως, οἷον καταφάσκουσα ἢ ἀποφάσκουσα, διότι τὸ μορφῶσαι κατάφασιν ἢ ἀπόφασιν ἐστὶν ἴδιον τοῦ νοῦ, ὡς προεῖρηται. Ἄλλ' ἢ αἰσθησις ποιεῖ τι τούτῳ ὅμοιον, ὅποταν δηλονότι καταλαμβάνῃ τι ὡς ἡδύ, ἢ λυπηρόν. Καὶ ὡς ἂν γνωσθῆ τί ἐστὶ τὸ | ἡδεσθαι καὶ λυπεῖσθαι, ἐπάγει ὅτι τὸ ἡδεσθαι καὶ λυπεῖσθαι ἐστὶ τὸ ἐνεργεῖν τῆ αἰσθητικῆ μεσότητι, τουτέστιν ἐνέργειά τις τῆς αἰσθητικῆς δυνάμεως, ἣτις μεσότης λέγεται καθόσον ἢ κοινὴ αἰσθησις παραβάλλεται πρὸς τὰς ἰδίας αἰσθήσεις ὡς μέσον τι, ὡσπερ τὸ κέντρον παραβάλλεται πρὸς τὰς γραμμάς, αἵτινες περαίνουσιν εἰς αὐτό. Οὐ πᾶσα δὲ ἐνέργεια τῆς αἰσθητικῆς μοίρας ἐστὶ τὸ ἡδεσθαι ἢ λυπεῖσθαι, ἀλλ' ἣτις ἐστὶ πρὸς τὸ ἀγαθόν, ἢ τὸ κακόν, ἢ τοιοῦτον. Τὸ γὰρ ἀγαθόν τῆς αἰσθήσεως, ὅπερ ἐστὶ τὸ οἰκεῖον αὐτῇ, ποιεῖ τὴν ἡδονήν· τὸ δὲ κακόν, ὅπερ ἐστὶ τὸ μαχόμενον καὶ βλαπτικόν, ποιεῖ τὴν λύπην. Καὶ ἐκ τοῦ ἡδεσθαι ἢ λυπεῖσθαι ἔπεται ἢ φυγὴ καὶ ἢ δίωξις ἢ ὄρεξις, τουτέστιν ἢ ἐπιθυμία ἢ κατ' ἐνέργειαν. Δῆλον τοίνυν ἐστίν, ὅτι ἢ κίνησις τοῦ αἰσθητοῦ εἰς τὴν αἰσθησὶν προχωρεῖ ὡσπερ τριπλῶ βαθμῶ. Πρῶτον μὲν γὰρ καταλαμβάνει αὐτὸ τὸ αἰσθητὸν ὡς οἰκεῖον, ἢ βλαπτικόν· δεύτερον, ἐκ τούτου ἔπεται ἡδονή, ἢ λύπη· τρίτον, ἐπιθυμία, ἢ φυγὴ ἔπεται. Εἰ γοῦν καὶ τὸ καταλαμβάνειν, ἢ ὀρέγεσθαι, ἢ αἰσθάνεσθαι διάφοροί εἰσιν ἐνέργειαι, ὅμως ἢ ἀρχὴ αὐτῶν ἢ αὐτὴ ἐστὶ τῷ ὑποκειμένῳ, ἀλλὰ τῷ λόγῳ διαφέρει. Καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὅπερ ἐπάγει, ὅτι τὸ ὀρεκτικὸν καὶ φευκτικόν, τουτέστι τὸ μέρος τῆς ψυχῆς τὸ φεύγον καὶ ἐπιθυμοῦν, οὐκ εἰσὶν ἕτερα τῷ ὑποκειμένῳ οὔτε ἀλλήλων, οὔτε τοῦ αἰσθητικοῦ μέρους, ἀλλὰ τὸ εἶναι αὐτῶν ἄλλο ἐστὶ, τουτέστι τῷ λόγῳ διαφέρουσιν. Καὶ τοῦτο λέγει κατὰ τοῦ Πλάτωνος, ὅς ἐν ἄλλῳ μέρει τοῦ σώματος τὸ ὀρεκτικὸν ἐτίθει, καὶ ἐν ἄλλῳ τὸ ὄργανον τοῦ αἰσθητικοῦ.

Ἐφεξῆς λέγων· Τῇ δὲ διανοητικῇ, ἀφομοιοῖ τὴν πρόοδον τῆς κινήσεως τοῦ νοητοῦ πρὸς τὸν νοῦν ὅσον πρὸς τοῦτο, ὅπερ προσεχῶς ἐλέγετο περὶ τῆς κινήσεως. Καὶ περὶ τοῦτο δύο ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσι πῶς ὁ νοῦς ἔχει περὶ τὰ αἰσθητά· δεύτερον, πῶς ἔχει περὶ τὰ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν κεχωρισμένα, ἐν τῷ· Τὰ δ' ἐν ἀφαιρέσει. Περὶ τὸ πρῶτον δύο ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσι πῶς ὁ νοῦς ἔχει περὶ τὰ αἰσθητά ἐν τοῖς πρακτέοις· δεύτερον, ἐξομοιοῖ τὸν πρακτικὸν νοῦν τῷ θεωρητικῷ, ἐν τῷ· Καὶ ὁ λων ἐν πράξει. Περὶ τὸ πρῶτον δύο ποιεῖ· πρῶτον, ἐξομοιοῖ τὴν πρόοδον τοῦ νοῦ τῇ προόδῳ τῆς αἰσθήσεως· δεύτερον, φανεροῖ τὴν ὁμοιότητα, ἐν τῷ· Ὡσπερ δὲ ὁ ἀήρ. Λέγει τοίνυν, πρῶτον, ὅτι τὰ

φαντάσματα ἔχουσι πρὸς τὴν νοερὰν τῆς ψυχῆς μοῖραν ὡς τὰ αἰσθητὰ πρὸς τὴν αἰσθησιν. Ὅθεν, ὡσπερ ἡ αἰσθησις κινεῖται ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν, οὕτω καὶ ὁ νοῦς ὑπὸ τῶν φαντασμάτων. Καὶ ὡσπερ ἡ αἰσθησις, ἔταν καταλαμβάνη τι οἶον ἡδύ, ἢ λυπηρόν, διώκει, ἢ φεύγει, οὕτω καὶ ὁ νοῦς, ἔταν καταλαμβάνη τι καταφάσκων, ἢ ἀποφάσκων εἶναι ἢ ἀγαθόν, ἢ κακόν, φεύγει, ἢ διώκει. Ἐκ τούτου δὲ τοῦ λεκτικοῦ τρόπου τοῦ Ἀριστοτέλους διπλῆν τινα δεῖ κατανοεῖν διαφορὰν μεταξὺ τοῦ νοῦ καὶ τῆς αἰσθήσεως. Ἐν γὰρ τῇ αἰσθήσει τρία ἴσαν. Ἐκ γὰρ τῆς καταλήψεως τοῦ ἀγαθοῦ, ἢ τοῦ κακοῦ οὐκ αὐτίκα ἠκολούθει ἐπιθυμία, ἢ φυγή, ὡς ἐνταῦθα περὶ τὸν νοῦν, ἀλλ' ἠκολούθει ἡδονή, καὶ λύπη, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπιθυμία καὶ φυγή· τούτου δ' αἰτία ἐστίν, ὅτι ὡσπερ ἡ αἰσθησις οὐ καταλαμβάνει τὸ ἀγαθὸν τὸ καθόλου, οὕτως ἡ ὄρεξις τοῦ αἰσθητικοῦ μέρους οὐ κινεῖται ὑπὸ τοῦ καθόλου ἀγαθοῦ, ἀλλ' ὑπὸ τινος διωρισμένου ἀγαθοῦ, ὅπερ ἐστὶ τὸ κατ' αἰσθησιν ἡδύ, καὶ ὑπὸ τινος διωρισμένου κακοῦ, ὅπερ ἐστὶ τὸ κατ' αἰσθησιν λυπηρόν. Ἐν δὲ τῷ νοερῷ μέρει ἐστὶν ἡ ἀντίληψις τοῦ ἀγαθοῦ, ἢ τοῦ κακοῦ καθόλου. Ὅθεν καὶ ἡ ὄρεξις τοῦ νοητικοῦ μέρους αὐτίκα κινεῖται ὑπὸ τοῦ καθόλου ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ τοῦ κατελημμένου. Δευτέρα δὲ διαφορὰ ἐστίν, ὅτι περὶ μὲν τοῦ νοῦ φησὶν ἀπλῶς, ὅτι καταφάσκει, ἢ ἀποφάσκει, ἀλλὰ περὶ τῆς αἰσθήσεως, ὅτι ὡσπερ καταφάσκει, ἢ ἀποφάσκει. Καὶ τούτου ἡ αἰτία ἐκ τῶν προειρημένων ἐστὶ δῆλη. Ἐκ δὲ τοῦ προσεχῶς εἰρημένου συμπεραίνει περαιτέρω, εἰ τὰ φαντάσματα πρὸς τὴν νοερὰν ψυχὴν ἔχουσιν ὡς τὸ αἰσθητὸν πρὸς τὴν αἰσθησιν, ὡσπερ ἀδύνατον αἰσθάνεσθαι τὴν αἰσθησιν ἄνευ τῶν αἰσθητῶν, οὕτω καὶ τὴν ψυχὴν ἀδύνατον νοεῖν ἄνευ τῶν φαντασμάτων.

Ἐφεξῆς λέγων· Ὅσπερ δὲ ὁ ἄῆρ, φανεροὶ τὴν τεθεισαν ὁμοιότητα, καὶ πρῶτον ἔσον πρὸς τὸ τὰ φαντάσματα εἶναι ὡσπερ αἰσθητὰ τῇ διανοητικῇ ψυχῇ· δεύτερον, ὅσον πρὸς τὸ φεύγειν καὶ διώκειν αὐτὴν τῷ τἀγαθόν ἢ τὸ κακὸν καταφάσκειν, ἢ ἀποφάσκειν, ἐν τῷ· Ἰὰ μὲν οὖν εἶδη. Φησὶ τοίνυν, πρῶτον, ὅτι ὁ ἄῆρ μεταβαλλόμενος ὑπὸ τοῦ χρώματος ποιεῖ τὴν κόρην τοιανδί, τουτέστι ποιάν τινα ἀπεργάζεται, ἐντυπούσα ταύτῃ τὸ τοῦ χρώματος εἶδος, | καὶ αὐτὴ ἡ κόρη οὕτω μεταβληθεῖσα μεταβάλλει ἕτερον, δηλονότι τὴν κοινὴν αἰσθησιν· ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ ἀκρό, ἀλλοιωθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀέρος, τὴν κοινὴν αἰσθησιν ἀλλοιοῖ. Εἰ γοῦν καὶ πλείους εἰσὶν αἱ ἐξωτερικαὶ αἰσθήσεις, ὅμως τὸ ἔσχατον, πρὸς ὃ δηλονότι περαίνουσι καὶ ὀρίζονται αἱ τούτων τῶν αἰσθήσεων ἀλλοιώσεις, ἐν ἐστίν, καὶ ὡσπερ μεσότης τίς ἐστὶ μία ἐν ἀπάσαις ταῖς αἰσθήσεσιν, ὡσπερ κέντρον, πρὸς ὃ πᾶσαι συντείνουσιν αἱ γραμμαί. Εἰ δὲ καὶ ἐν ἐστὶ τῷ ὑποκειμένῳ τὸ πασῶν τῶν αἰσθήσεων μέσον ἐκεῖνο, ὅμως τὸ εἶναι αὐτῷ πλείω εἰσί, τουτέστιν

ὁ λόγος αὐτοῦ ποικίλλεται καθὸ πρὸς διαφόρους αἰσθήσεις παραβάλλεται. Καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὡς διακρίνει ἢ ψυχὴ τί διαφέρει τὸ γλυκὺ καὶ θερμόν, περὶ οὗ εἴρηται· πρότερον, ὅτε περὶ τῆς κοινῆς αἰσθήσεως καθ'αυτὴν ἐπραγματευόμεθα. Ἀλλὰ καὶ νῦν ῥητέον ἐστὶ περὶ αὐτοῦ κατὰ τὴν πρὸς τὸν νοῦν παράθεσιν, ὅτι ἐν τι ἐστὶ τῆ πάντων τῶν αἰσθητῶν ἀποβλέψει. Ὡςπερ οὖν ὅλον τοῦτ' ἐστὶν, ὅπερ εἶπομεν, οὕτω καὶ ὁ νοῦς ἐστὶν ὅρος πάντων τῶν φαντασμάτων. Καὶ ὡςπερ ἐκεῖθεν πλείω ἦσαν τὰ διακρινόμενα ὑφ' ἐνός, οὕτω καὶ ἐνταῦθα, τουτέστιν ἐπὶ τοῦ νοῦ, ἔχει τῷ ἀνάλογον, τουτέστιν ἀναλόγως ἀνταποκρίνεται τῷ ἐνὶ τῷ διακρίνοντι περὶ τῶν αἰσθητῶν, ἢ ἔχει καὶ ὁμοιότητα ἔσον πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν κρινομένων, ἡγουν ὁ ὅρος οὗτος, ὅστις ἐστὶν ὁ νοῦς ἐν τι ὧν, ἔχει πρὸς ἑκάτερον τῶν ὑπ' αὐτοῦ κρινομένων, ὡςπερ ἐκεῖνα εἶχον πρὸς ἀλλήλα, ἡγουν ὡςπερ εἶχεν ἢ μία κοινὴ αἰσθησις πρὸς τὰ διάφορα αἰσθητά, ἐν οἷς διέκρινεν. Καὶ οὐδὲν διαφέρει, ἂν παραδείγματος χάριν λάβωμεν ἢ τὰ ἀνομογενῆ, τουτέστι· τὰ διάφορα καὶ μὴ ὑπὸ τὸ αὐτὸ γένος τυγχάνοντα αἰσθητά, οἷον λευκόν, ὅπερ ἐστὶν ἐν τῷ γένει τοῦ χρώματος, καὶ γλυκὺ, ὅπερ ἐστὶν ἐν τῷ γένει τοῦ χυμοῦ, ἐν οἷς ἢ κοινὴ κρίνει αἰσθησις, ἢ τὰ ἐναντία, οἷον τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν, ὁμογενῆ ὄντα, διότι ἐν ἑκατέροις τούτων ἢ κοινὴ αἰσθησις διακρίνει. Λάβωμεν οὖν τὸ α' ἀντὶ τοῦ λευκοῦ, καὶ τὸ β' ἀντὶ τοῦ μέλανος, καὶ ἐχέτω ὡς τὸ α' λευκὸν πρὸς τὸ β' μέλαν, οὕτω καὶ τὸ γ' πρὸς τὸ δ', τουτέστιν οὕτω καὶ τὸ φάντασμα τοῦ λευκοῦ πρὸς τὸ φάντασμα τοῦ μέλανος· ὅθεν καὶ κατὰ τὴν ἐναλλάξ ἀναλογίαν, τὸ α' ἔχει πρὸς τὸ γ', ὡς τὸ β' πρὸς τὸ δ', τουτέστι τὸ λευκὸν πρὸς τὸ φάντασμα τοῦ λευκοῦ, ὡς τὸ μέλαν πρὸς τὸ φάντασμα τοῦ μέλανος. Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον οὕτως ἔχει ὁ νοῦς πρὸς τὸ γ' καὶ τὸ δ', ἡγουν πρὸς τὸ φάντασμα τοῦ λευκοῦ καὶ τοῦ μέλανος, ὡς ἔχει ἢ αἰσθησις πρὸς τὸ α' καὶ τὸ β', τουτέστι πρὸς τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν. Εἰ τοίνυν τὰ γ' δ', τουτέστι τὰ φαντάσματα τοῦ λευκοῦ καὶ τοῦ μέλανος, εἴη ὑπάρχοντα ἐνὶ, τουτέστι διακρίνοιτο ὑφ' ἐνός νοῦ, οὕτως ἐξουσιν ὡς τὸ α' καὶ τὸ β', τουτέστιν ὡς τὸ α' καὶ τὸ β' ἐκρίνοντο ὑπὸ μιᾶς αἰσθήσεως, οὕτως ὥστε τὴν ταῦτα κρίνουσαν αἰσθησιν εἶναι ἐν τῷ ὑποκειμένῳ, διαφέρουσιν δὲ τῷ λόγῳ. Ὡσαύτως ἔστα· καὶ ἐπὶ τοῦ νοῦ. Καὶ ὁ αὐτὸς λόγος ἐστίν, ἐὰν λάβωμεν τὰ ἀνομογενῆ, τουτέστιν εἰ τὸ α' εἴη γλυκὺ, τὸ δὲ β' λευκόν.

Ἐφεξῆς λέγων· Τὰ μὲν οὖν εἶδη, φανεροῖ τὸ προειρημένον ὅτι, ὅπότεν ὁ νοῦς καταφάσκη, ἢ ἀποφάσκη τὸ ἀγαθόν, ἢ κακόν, φεύγει ἢ διώκει, συμπεραίνων ἐκ τῶν προειρημένων, ὅτι τὸ νοητικὸν μέρος τῆς

6 ὅπερ: ὡςπερ B

15 Scholarios figure ici le rapport:

$$\frac{\alpha \text{ (λευκόν)}}{\gamma \text{ (φάντασμα λευκοῦ)}} = \frac{\beta \text{ (μέλαν)}}{\delta \text{ (φάντασμα μέλανος)}}$$

ψυχῆς νοεῖ τὰ εἶδη ἐν τοῖς φαντάσμασι. Καὶ ὡσπερ τῷ νῷ ὄρισταί τι ζηλωτὸν καὶ φευκτὸν ἐν ἐκείνοις, τουτέστι τοῖς αἰσθητοῖς, ὅταν παρῶσιν, οὕτω καὶ κινεῖται πρὸς τὸ διώκειν, ἢ φεύγειν, ὅταν ἤ ἐπὶ τῶν φαντασμάτων ἔξω τῆς αἰσθήσεως, τουτέστιν ὅταν παρῶσι τὰ φαντάσματα ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τῶν αἰσθητῶν. Καὶ τίθησι παράδειγμα ἑκατέρου τῶν εἰρημένων. Καὶ πρῶτον, πότε κινεῖται πρὸς τὴν παρουσίαν τῶν αἰσθητῶν, ὡσπερ ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται τινὸς φοβεροῦ καὶ φευκτοῦ, οἷον πῦρ ὁρῶν ἀναπτόμενον ἐν τῇ πόλει γνωρίζει τῇ κοινῇ, τουτέστι κοινῇ τινὶ δυνάμει κριτικῇ, ἢ κοινῇ, τουτέστιν ἐκ τοῦ κοινῇ συμβαίνειν εἰωθότος. Γνωρίζει τοίνυν, ἔπερ εἶπον, ὅτι μάχη ἐστὶ καὶ πολέμιος πάρεστι, καὶ οὕτω μὲν ὁ νοῦς κινεῖται ποτὲ πρὸς τὸ φεύγειν, ἢ διώκειν ἐκ τοῦ αἰσθητοῦ παρόντος· ἐνίοτε δὲ ἐκ τῶν φαντασμάτων, ἢ νοημάτων τῶν ἐν τῇ ψυχῇ, λογίζεται καὶ βουλεύεται τὰ μέλλοντα, ἢ τὰ παρόντα, ὡσπερ ἂν εἰ ταῦτα ἐνεργεῖα ἔωρα· καὶ κρίνων τι λυπηρόν, ἢ ἡδύ, φεύγει τοῦτο, ἢ διώκει ὡς ἐκεῖ, τουτέστιν ὡς ὅταν ἐκινεῖτο ὑπὸ παρόντος τοῦ αἰσθητοῦ.

Ἐφεξῆς λέγων· Καὶ ἔλως ἐν πράξει, παραβάλλει τὴν γνῶσιν τοῦ θεωρητικοῦ καὶ τοῦ πρακτικοῦ νοῦ λέγων ὅτι τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ψεῦδος, τουτέστιν ἡ ἀληθῆς καὶ ψευδῆς γνῶσις τοῦ νοῦ, ἐν τῇ πράξει, τουτέστι καθὼ ἀνήκει πρὸς τὸν πρακτικὸν νοῦν, καὶ χωρὶς πράξεως, τουτέστι καθὼ ἀνήκει πρὸς τὸν θεωρητικὸν νοῦν, ἔστιν ἐν τῷ αὐτῷ γένει, εἴτε ἀγαθόν ἐστὶ τοῦτο τὸ γένος, εἴτε κακόν. Καὶ τοῦτο διχῶς δυνάμεθα νοεῖν· ἐνὶ μὲν τρόπῳ, ὅτι τὸ πρᾶγμα ἢ τὸ νοηθὲν ἢ πρακτικῶς, ἢ θεωρητικῶς ποτὲ μὲν ἐστὶν ἀγαθόν, ποτὲ δὲ κακόν, οὐδὲ ποικίλλεται τὸ τοῦ πράγματος γένος διὰ τὸ θεωρεῖσθαι ἢ πρακτικῶς, ἢ θεωρητικῶς· ἐτέρῳ δὲ τρόπῳ, ὅτι αὐτὴ ἡ γνῶσις τοῦ νοῦ ἢ ἀληθῆς ἐστὶν ἀγαθόν τι τοῦ νοῦ, εἴτε τοῦ θεωρητικοῦ, εἴτε τοῦ πρακτικοῦ. Οὐ τοίνυν βούλεται παραβάλλειν τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ψεῦδος τῷ ἀγαθῷ καὶ κακῷ κατὰ τὴν τοῦ γένους συμφωνίαν καὶ κοινωνίαν, ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ψεῦδος, ὅπερ ἐστὶν ἐν τῇ πράξει τῷ ἄνευ τῆς πράξεως ἀληθεῖ καὶ ψευδεῖ. Καὶ τοῦτο δῆλόν ἐστιν ἐκ τῆς διαφορᾶς, ἣν ἐπάγει λέγων, ὅτι διαφέρει τὸ ἐν τῇ πράξει καὶ τὸ χωρὶς τῆς πράξεως κατὰ τὸ πῆ καὶ τὸ ἀπλῶς. Ὁ γὰρ θεωρητικὸς νοῦς θεωρεῖ τι ἀληθές, ἢ ψευδές καθόλου, ὅπερ ἐστὶ τι ἀπλῶς θεωρεῖν· ὁ δὲ πρακτικὸς νοῦς ἐφαρμόζων τῷ μερικῷ πρακτῷ· ἢ γὰρ πράξις ἐν τοῖς μερικοῖς ἐστὶν.

Ἐφεξῆς λέγων· Τὰ δὲ ἐν ἀφαιρέσει, ἐπεὶ προείρηκεν ὅτι οὔτε χωρὶς φαντάσματος νοεῖ ἢ ψυχῆς, τὰ δὲ φαντάσματα ἐκ τῆς αἰσθήσεως λαμβάνονται, βούλεται νῦν δεῖξαι πῶς ὁ ἡμέτερος νοῦς νοεῖ τὰ ἐκ τῶν αἰσθήσεων λαμβανόμενα κεχωρισμένως, καὶ περὶ τοῦτο δύο ποιεῖ· πρῶτον,

δείκνυσι πῶς νοεῖ τὰ μαθηματικά τὰ ἐκ τῆς αἰσθητῆς ὕλης ἀφαιρούμενα· δεύτερον, ζητεῖ πότερον νοεῖ ὁ νοῦς τὰ κεχωρισμένα τῆς ὕλης κατὰ τὸ εἶναι, ἐν τῷ· Πότερον δέ. Περὶ τὸ πρῶτον δεῖ θεωρεῖν, ὅτι τῶν ἐν τοῖς πράγμασι συνημμένων ἐνδέχεται θάτερον ἄνευ τοῦ λοιποῦ νοεῖσθαι καὶ ἀληθῶς, ἂν μόνον θάτερον αὐτῶν μὴ ᾗ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ λοιποῦ. Ἐάν γὰρ ὁ Σωκράτης μουσικός ἢ καὶ λευκός, δύναμαι νοεῖν τὴν λευκότητα μηδὲν νοῶν περὶ τῆς μουσικῆς· οὐ δύναμαι δὲ νοεῖν τὸν ἄνθρωπον μὴ νοῶν περὶ τοῦ ζῴου, διότι τὸ ζῷον ἐν τῷ λόγῳ τοῦ ἀνθρώπου ἐστίν. Οὕτω τοίνυν, χωριζομένων κατὰ τὸν νοῦν τῶν κατὰ τὸ πρᾶγμα συνημμένων τῷ προειρημένῳ τρόπῳ, οὐ συμβαίνει ψεῦδος. Εἰ δὲ ὁ νοῦς χωρίζοι νοῶν τὰ συνημμένα ὡς κεχωρισμένα ὄντα, ψευδής ἐστίν, ὅσον ὡς εἰ ἐν τῷ προρρηθέντι παραδείγματι λέγοιτο τὸ μουσικὸν μὴ εἶναι λευκόν. Τὰ δὲ ἐν ταῖς αἰσθήσεσιν ἀφαιρεῖ ὁ νοῦς, μὴ νοῶν μὲν αὐτὰ εἶναι κεχωρισμένα, ἀλλὰ χωρὶς καὶ ἰδίᾳ νοῶν αὐτά. Καὶ τοῦτ' ἐστίν ὃ φησιν, ὅτι ὁ νοῦς νοεῖ τὰ ἐν ἀφαιρέσει λεγόμενα, δηλονότι τὰ μαθηματικά, κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, ὥσπερ ὅταν νοῆ τὸ σιμὸν καθὸ σιμόν, οὐ νοεῖ τοῦτο κεχωρισμένον ἀπὸ τῆς αἰσθητῆς ὕλης διὰ τὸ τὴν αἰσθητὴν ὕλην, ἡγουν τὴν ῥίνα, ἐν τῷ ὀρισμῷ τοῦ σιμοῦ πίπτειν. Εἰ δὲ ὁ νοῦς νοεῖ τι ἐνεργείᾳ, καθὸ ἐστὶ κοῖλον, χωρὶς τῆς σαρκὸς ἂν νοοίῃ, ἐν ᾗ ἐστὶ τὸ κοῖλον, οὐχ οὕτω μὲν ὥστε νοεῖν τὸ κοῖλον εἶναι ἄνευ τῆς σαρκὸς, ἀλλ' ὥστε νοεῖν τὸ κοῖλον, μὴ νοοῦντα τὴν σάρκα, καὶ τοῦτο διὰ τὸ μὴ τίθεσθαι ἐν τῷ ὀρισμῷ τότε τοῦ κοίλου τὴν σάρκα. Καὶ οὕτως ὁ νοῦς νοεῖ πάντα τὰ μαθηματικά κεχωρισμένως ὡς εἰ ἦσαν κεχωρισμένα, καίτοι μὴ ὄντα κεχωρισμένα κατὰ τὸ εἶναι. Οὐχ οὕτω δὲ νοεῖ καὶ τὰ φυσικά, διότι ἐν τῷ τῶν φυσικῶν ὀρισμῷ ἢ αἰσθητὴ ὕλη τίθεται, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ λόγῳ τῶν μαθηματικῶν. Οὐδενὸς ἀφαιρεῖ μέντοι καὶ περὶ τὰ ὕλικά ὁ νοῦς τὸ καθόλου ἀπὸ τοῦ μερικοῦ ὁμοίως, ἐφόσον νοεῖ τὴν φύσιν τοῦ εἶδους χωρὶς τῶν τοῦ ἀτόμου ἀρχῶν, αἷτινες εἰς τὸν ὀρισμὸν τοῦ εἶδους οὐ πίπτουσιν. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ νοῦς ὁ ἐνεργείᾳ νοῶν ἐστὶ τὰ πράγματα, διότι ὡς τὰ πράγματα ἐν τῷ ἑαυτῶν λόγῳ ἔχουσιν ὕλην, ἢ οὐκ ἔχουσιν, οὕτως ὑπὸ τοῦ νοῦ μετέχονται. Καὶ διότι ὁ Πλάτων τοῦτον οὐ συνείδε τὸν τρόπον τῆς ἀφαιρέσεως, ἠναγκάσθη θεῖναι τὰ μαθηματικά καὶ τὰ εἶδη κεχωρισμένα, ἀνθ' οὗ, πρὸς τὸ ποιεῖν τὴν προειρημένην ἀφαίρεσιν, ὁ Ἀριστοτέλης τὸν ἐνεργείᾳ τέθεικε νοῦν.

Ἐφεξῆς λέγων· Ἄρα δέ, κινεῖ ζήτημα περὶ τῶν κεχωρισμένων τῆς ὕλης κατὰ τὸ εἶναι, λέγων ὅτι ὑστερόν ἐστι σκεπτέον ἄρα ἐνδέχεται τὸν ἡμέτερον νοῦν μὴ κεχωρισμένον τοῦ μεγέθους ὄντα, τουτέστι τοῦ σώματος,

2 πότερον: πῶς B   11 εἰ om B   18 ἐστὶ après καθὸ om B   35 κινεῖ: ζητεῖ B

νοεῖν τι τῶν κεχωρισμένων, τουτέστιν οὐσίαν τινὰ τῶν κεχωριστῶν, ἢ μή. Τοῦτ' ἄρα τὸ ζήτημα ἐνταῦθα διορισθῆναι οὐκ ἠδύνατο, διότι οὐπω γέγονε φανερόν εἶναι τινὰς οὐσίας κεχωρισμένας, οὐδὲ τίνες αὐταί, ἢ ποῖαι εἰσίν. Ὅθεν τοῦτο τὸ ζήτημα μᾶλλον ἀνήκει τῇ πρώτῃ φιλοσοφίᾳ, οὐ μέντοι
 5 γε εὐρίσκειται τοῦτο λελυμένον ἐκεῖ παρ' αὐτοῦ ἢ διὰ τὸ μὴ συμπεπληρωμένην πω τὴν ἐπιστήμην ἐκείνην παρὰ τοῖς Λατίνοις ἐλθεῖν, ἢ διὰ τὸ μήπω τὸ βιβλίον ὅλον ἐρμηνευθῆναι, ἢ ἴσως διὰ τὸ μηδὲ αὐτὸν τὴν πραγματείαν αὐτὴν συμπληρώσασθαι, κατελιγρότος αὐτὸν τοῦ θανάτου. Δεῖ μέντοι γε
 f. 340^v κατανοεῖν, ὅτι τὸν νοῦν ἐνταῦθα φησὶ μὴ κεχωρισμένον | τοῦ σώματος,
 10 καθόσον ἐστὶ δύναμις τις τῆς ψυχῆς, ἥτις ψυχὴ ἐστὶν ἐντελέχεια σώματος φυσικοῦ. Πρῶτερον μέντοι τούτων ἔλεγε κεχωρισμένον τοῦ σώματος διὰ τὸ μὴ ἔχειν ὄργανόν τι ἀφωρισμένον τῇ ἐνεργείᾳ αὐτοῦ.

Leçon XIII.

16 Νῦν δὲ περὶ ψυχῆς. Διορισάμενος ὁ Φιλόσοφος περὶ τῆς αἰσθήσεως καὶ τοῦ νοῦ διὰ τῶν εἰρημένων, περὶ ἑκατέρου τούτων ἐνταῦθα δείκνυσι τί δεῖ περὶ τῆς φύσεως φρονεῖν τῆς ψυχῆς, καὶ διαίρεται εἰς δύο μέρη. Ἐν τῷ πρώτῳ δείκνυσιν ὅτι ἡ τῆς ψυχῆς φύσις τῶν μὲν τινὶ ἐστὶν ὡς οἱ ἀρχαῖοι παραδεδώκασιν, τρόπον δὲ τινὰ ἄλλως. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ
 20 δείκνυσιν, ὅπως ὁ νοῦς ἡρτῆται τῆς αἰσθήσεως, ἐν τῷ. Ἐπεὶ δὲ οὐτε τὰ πράγματα. Περὶ τὸ πρῶτον δύο ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσιν ὅτι ἡ ψυχὴ τῶν μὲν τινὶ ἐστὶ πάντα, ὡς οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον· δεύτερον, δείκνυσιν ὅτι ἄλλως ἐστὶν ἡ ψυχὴ πάντα, καὶ οὐχ ὡς ἐκεῖνοι· τοῦτ' ἔλεγον, ἐν τῷ. Ἀνάγκη δέ.

25 Φησὶ τοίνυν, πρῶτον, ὅτι ἐπανακεφαλαιούμενοι νῦν τὰ εἰρημένα περὶ ψυχῆς, ὡς ἂν ἐντεῦθεν τὸ προκείμενον δείξωμεν, εἴπωμεν ὅτι ἡ ψυχὴ τῶν μὲν τινὶ ἐστὶ πάντα τὰ ὄντα· πάντα γὰρ τὰ ὄντα ἢ αἰσθητὰ εἰσίν, ἢ νοητὰ· ἢ δὲ ψυχὴ ἐστὶ τῶν μὲν τινὶ καὶ τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ νοητὰ, διότι ἐν τῇ ψυχῇ ἐστὶν ἢ αἰσθησις καὶ ὁ νοῦς, εἴτουν ἢ ἐπιστήμη. Ἡ δὲ
 30 αἰσθησις ἐστὶ τῶν μὲν τινὶ αὐτὰ τὰ αἰσθητὰ, καὶ ὁ νοῦς, τὰ νοητὰ, εἴτουν τὰ ἐπιστητὰ· πῶς δ' ἂν εἴη τοῦτο, δεῖ ζητεῖν. Ἡ γὰρ αἰσθησις καὶ ἡ ἐπιστήμη διαίρουνται εἰς τὰ πράγματα, τουτέστι διαίρουνται εἰς τὴν ἐνεργειαν καὶ τὴν δύναμιν, ὡσπερ καὶ τὰ πράγματα, οὕτω μέντοι γε ὥστε τὴν δυνάμει αἰσθησιν καὶ ἐπιστήμην ἔχειν πρὸς τὰ δυνάμει αἰσθητὰ καὶ
 35 ἐπιστητὰ, τὴν δὲ ἐνεργείᾳ αἰσθησιν καὶ ἐπιστήμην, ὁμοίως πρὸς τὰ ἐνεργείᾳ αἰσθητὰ καὶ ἐπιστητὰ. Ἄλλ' ἢ δύναμις τῆς ψυχῆς ἢ αἰσθητικὴ καὶ ἢ ἐπιστημονικὴ, ἢ γουν ἢ νοητικὴ, οὐκ ἐστὶν αὐτὸ τὸ αἰσθητόν, ἢ ἐπιστητόν, ἀλλ' ἐστὶν ἐν δυνάμει πρὸς αὐτὰ, τὸ μὲν αἰσθητικὸν πρὸς τὸ αἰσθητόν,

τὸ δὲ νοητικὸν ἢ ἐπιστημονικὸν πρὸς τὸ ἐπιστητόν. Καταλείπεται τοίνυν, ὅτι ἐν τῇ ψυχῇ τρόπον τινὰ πάντα τὰ ὄντα εἰσὶν.

Ἐφεξῆς λέγων· Ἀνάγκη δέ, δείκνυσιν ὅτι ἄλλον τρόπον ἐστὶν ἡ ψυχὴ πάντα παρὰ τὸν τοῖς ἀρχαίοις τεθειμένον, καὶ φησὶν ὅτι, εἰ ἡ ψυχὴ ἐστὶ πάντα, ἀνάγκη τὴν ψυχὴν ἢ αὐτὰ εἶναι τὰ αἰσθητὰ πράγματα καὶ τὰ ἐπιστητά, ὡσπερ Ἐμπεδοκλῆς ἔλεγε τὴν μὲν γῆν γῆ γινώσκειν ἡμᾶς, ὕδωρ δὲ τῷ ὕδατι, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων· ἢ εἶναι αὐτὴν τὰ εἶδη τούτων. Αὐτὰ μὲν οὖν τὰ πράγματα οὐκ ἐστὶν ἡ ψυχὴ, ὡσπερ ἐτίθεσαν ἐκεῖνοι, διότι ὁ λίθος οὐκ ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ, ἀλλὰ τὸ εἶδος τοῦ λίθου. Καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον λέγεται ὁ ἐνεργεῖα νοῦς εἶναι αὐτὸ τὸ ἐνεργεῖα νοηθέν, καθόσον τὸ εἶδος τοῦ νοητοῦ ἐστὶν εἶδος τοῦ ἐνεργεῖα νοῦ· ἐξ οὗ δὴλον τὴν ψυχὴν ἀφωμοιωθῆναι χειρί· ἡ γὰρ χεὶρ ὄργανον ὀργάνων ἐστὶ, διὰ τὸ τὰς χεῖρας δοθῆναι τῷ ἀνθρώπῳ ἀντὶ πάντων τῶν ὀργάνων, ἃ τοῖς ἄλλοις δέδονται ζώοις πρὸς ἀμυναν, ἢ μάχην, ἢ σκέπην· πάντα γὰρ ταῦτα ὁ ἀνθρώπος κατασκευάζει ἑαυτῷ ταῖς ἰδίαις χερσίν. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ ψυχὴ δέδοται τῷ ἀνθρώπῳ ἀντὶ πάντων τῶν εἰδῶν, ὥστ' εἶναι τὸν ἀνθρώπον τρόπον τινὰ ὄλον τὸ ὄν, ἐφόσον κατὰ τὴν ψυχὴν τρόπον τινὰ πάντα τὰ ὄντα ἐστὶν, ὡς τῆς ψυχῆς δεκτικῆς τῶν εἰδῶν οὔσης πάντων. Ὁ τε γὰρ νοῦς ἐστὶν εἶδος δεκτικὸν πάντων τῶν νοητῶν εἰδῶν καὶ ἡ αἰσθησις, τρόπον τινὰ, δεκτικὴ πάντων τῶν αἰσθητικῶν εἰδῶν.

Ἐφεξῆς λέγων· Ἐπεὶ δέ. Ἐπειδὴ εἶπε τὸν νοῦν εἶναι τρόπον τινὰ τὰ νοητά, ὡς καὶ ἡ αἰσθησις ἐστὶ τὰ αἰσθητά, δυνατὸν ἦν τινα νομίσαι, ὅτι ὁ νοῦς οὐκ ἤρτηται τῆς αἰσθήσεως. Καὶ τοῦτ' ἀληθές ἂν ἦν, εἰ τὰ νοητὰ τῷ ἡμετέρῳ νῷ ἐκεχώριστο τῶν αἰσθητῶν κατὰ τὸ εἶναι, ὡς ἐτίθεσαν οἱ Πλατωνικοί· καὶ τούτου χάριν ἐνταῦθα δείκνυσιν, ὅτι ὁ νοῦς δεῖται τῆς αἰσθήσεως, καὶ ὕστερον ὅτι ὁ νοῦς διαφέρει τῆς φαντασίας, ἢ καὶ τῆς αἰσθήσεως ἤρτηται, ἐν τῷ· Ἔστι δὲ ἡ φαντασία. Φησὶ τοίνυν, πρῶτον, ὅτι ἐπειδὴ οὐδὲν πρᾶγμα ἐστὶ νοούμενον ὑφ' ἡμῶν παρὰ τὰ μεγέθη τὰ αἰσθητά, ὡσπερ ἀπ' αὐτῶν κεχωρισμένον κατὰ τὸ εἶναι, ὡσπερ τὰ αἰσθητὰ φαίνονται ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμένα, ἀνάγκη ἐστὶ τὰ νοητὰ τοῦ ἡμετέρου νοῦ ἐν τοῖς εἶδεσιν εἶναι τοῖς αἰσθητοῖς κατὰ τὸ εἶναι, τὰ τε κατὰ ἀφαίρεσιν λεγόμενα, δηλονότι τὰ μαθηματικά, καὶ τὰ φυσικά, ἅπερ εἰσὶν ἕξεις καὶ πάθη τῶν αἰσθητῶν. Καὶ διὰ τοῦτο χωρὶς αἰσθήσεως οὐ δύναται τι ὁ ἀνθρώπος μαθεῖν ὡσπερ ἐκ νέου κτώμενος ἐπιστήμην, οὔτε συνιέναι ὡς χρώμενος | τῇ κτηθείσῃ ἐπιστήμῃ, ἀλλὰ δεῖ τοῦτον, ὅποταν τι θεωρῆ κατ' ἐνέργειαν, ἅμα τυποῦν ἑαυτῷ φάντασμα τι· τὰ γὰρ φαντάσματα εἰσὶν ὁμοιότητες τῶν αἰσθητῶν· ἀλλ' ἐν τούτῳ διαφέρουσιν.

1 ἡγουν B   2 ἅπαντα B   7 ὡς B   14 δέδοται B   22 ἐστὶ om B
26 ὁ νοῦς avant διαφέρει om B   28 ἐπεὶ B

ἐκείνων, τῷ εἶναι ἄνευ τῆς ὕλης· ἔστι γὰρ αἰσθήσεις δεκτικὴ τῶν εἰδῶν ἄνευ ὕλης, ὡς εἴρηται πρότερον, ὅτι φάντασμα ἔστι κίνησις ἀπὸ τῆς ἐνέργειας αἰσθήσεως γινομένη. Φαίνεται δὲ ἐντεῦθεν ψεῦδος εἶναι καὶ ὁ φησὶν Ἀβινσένας, ὅτι ὁ νοῦς οὐ δεῖται τῆς αἰσθήσεως μετὰ τὸ τυχεῖν τῆς ἐπιστήμης· φανερόν γάρ ἐστιν, ὅτι καὶ μετὰ τὸ κτήσασθαι τινὰ τὴν ἔξιν τῆς ἐπιστήμης, ἀνάγκη τοῦτον πρὸς τὸ θεωρεῖν χρῆσθαι φαντάσματι· καὶ διὰ τοῦτο τῇ τοῦ ὀργάνου βλάβῃ κωλύεται ἢ χρῆσις τῆς ἐπιστήμης, τῆς ἤδη πεπορισμένης.

Ἐφεξῆς λέγων· Ἔστι δὲ ἡ φαντασία, δείκνυσι τὴν διαφορὰν τοῦ νοῦ καὶ τῆς φαντασίας, καὶ πρῶτον ὅσον πρὸς τὴν ἐνέργειαν τοῦ νοῦ, ἣτις ἐστὶν ἡ σύνθεσις καὶ διαίρεσις, λέγων ὅτι ἡ φαντασία ἕτερόν ἐστι τῆς καταφάσεως καὶ τῆς ἀποφάσεως τοῦ νοῦ· ἐν γὰρ τῇ συμπλοκῇ τῶν νοητῶν ἤδη ἐστὶ τὸ ἀληθές καὶ τὸ ψεῦδος, ὅπερ οὐκ ἐστὶν ἐν τῇ φαντασίᾳ· τὸ γὰρ γινώσκειν τὸ ἀληθές καὶ τὸ ψεῦδος μόνον ἐστὶ τοῦ νοῦ. Δεύτερον, ἐν τῷ· Τὰ δὲ πρῶτα νοήματα, ζητεῖ ἐν τίνι διαφέρουσι τὰ πρῶτα νοήματα, τούτεστι αἱ νοήσεις τῶν ἀδιαίρετων, τοῦ μὴ εἶναι φαντάσματα. Καὶ ἀποκρίνεται, ὅτι οὐκ εἰσὶν ἄνευ φαντασμάτων, ἀλλ' ὅμως οὐκ εἰσὶ φαντάσματα, διότι τὰ φαντάσματα εἰσὶν ὁμοιότητες τῶν μερικῶν· τὰ δὲ νοήματά εἰσι καθόλου ἐκ τῶν ἀτομικῶν ἰδιωμάτων ἀφαιρεθέντα· ὅθεν τὰ φαντάσματα εἰσὶν ἀδιαίρετα δυνάμει, καὶ οὐκ ἐνεργείᾳ.

Leçon XIV.

Ἐπεὶ δὲ ἡ ψυχὴ. Διορισάμενος ὁ Φιλόσοφος περὶ τῶν μερῶν τῆς ψυχῆς τοῦ τε θρεπτικοῦ, τοῦ αἰσθητικοῦ καὶ τοῦ νοεροῦ, νῦν, τέταρτον, διορίζεται περὶ τοῦ κινητικοῦ μέρους αὐτῆς, καὶ διαιρεῖται εἰς δύο μέρη. Ἐν τῷ πρώτῳ λέγει περὶ τίνος ἐστὶν ὁ σκοπός. Ἐν τῷ δευτέρῳ ἐπεξεργάζεται, ἐν τῷ· Ἐχει δὲ ἀπορίαν. Φησὶ τοίνυν, πρῶτον, ὅτι ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ, λέγω δὲ τῶν ζώων, ὄριστα καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων κατὰ δύο δυνάμεις, τούτεστι καθὼς ἔχει δυνάμιν πρὸς δύο, ὧν θάτερον μὲν ἐστὶν ἡ κρίσις, γινομένη διὰ γνώσεως, καὶ ἔστιν αὕτη ἡ κρίσις ἔργον τοῦ διανοητικοῦ καὶ αἰσθητικοῦ μέρους· θάτερον δὲ ἐστὶ τὸ κατὰ τόπον κινεῖν. Περὶ μὲν τῆς αἰσθήσεως καὶ τοῦ νοῦ τοσαῦτα διώριστα, ὅσα ἐν τοῖς προλαβοῦσι περιείληπται. Ἀλλὰ νῦν θεωρητέον ἐστὶν περὶ τῆς κινούσης ἀρχῆς, τί τῆς ψυχῆς ἐστὶ, πότερον δηλονότι μέρος τί ἐστὶ τῆς ψυχῆς χωριστὸν τῶν ἄλλων, ἢ μεγέθει, τούτεστιν ὑποκειμένῳ, καὶ οὕτως ὥστ' ἔχειν τόπον τινὰ ἐν τῷ σώματι διωρισμένως τῶν ἄλλων δυνάμεων, ὡς οἱ Πλατωνικοὶ ἐτίθεσαν· ἢ χωριστὸν τῶν ἄλλων μερῶν λόγῳ μόνον· πότερον τοίνυν μέρος ἐστὶ τοιοῦτον, ἢ οὐκ ἐστὶ μέρος τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ ὅλη ἐστὶν ἡ

ψυχή. Καὶ δοθέντος τοῦ εἶναι τι μέρος τῆς ψυχῆς, λοιπὸν ἐστὶν αὐθις θεωρεῖν πότερον ἐστὶν ἄλλο τι μέρος τῆς ψυχῆς παρὰ τὰ εἰωθότα λέγεσθαι ὑπ' ἄλλων καὶ παρὰ τὰ ὑφ' ἡμῶν εἰρημένα, ἢ ἐν τί ἐστι τούτων.

Ἐφεξῆς λέγων· Ἐχει δὲ ἀπορίαν, ἐπεξέρχεται τῇ ἰδίᾳ προθέσει, καὶ πρῶτον μὲν διαλεκτικῶς, δεύτερον δὲ διοριστικῶς, ἐν τῷ· Φαίνεται δὲ γε δύο. Περὶ τὸ πρῶτον δύο ποιεῖ· πρῶτον, διαλέγεται κατὰ τῆς διακρίσεως τῶν φυσικῶν δυνάμεων· δεύτερον, εἰδικῶς κατὰ τῆς κινητικῆς ἀρχῆς, τί μέρος τῆς ψυχῆς ἐστίν, ἐν τῷ· Ἄλλὰ περὶ τῆς κατὰ τόπον. Περὶ τὸ πρῶτον δύο ποιεῖ· πρῶτον, ἀναλαμβάνει τὴν διαίρεσιν τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς, ἣν τινες ἐτίθεσαν· δεύτερον, διαλέγεται κατ' αὐτῶν, ἐν τῷ· . . . . Λέγει τοίνυν, πρῶτον, ὅτι εὐθύς ἐν ἀρχῇ ταύτης τῆς ζητήσεως ἔχει ἀπορίαν πῶς ἂν δεῖ διακρίνειν τὰ τῆς ψυχῆς μέρη, καὶ πόσα εἰσὶ, διότι κατὰ τινὰ τρόπον δοκοῦσιν εἶναι ἄπειρα, τουτέστι μὴ δύνασθαι ἐμπεριλαμβάνεσθαι ἀριθμῷ τινὶ ῥητῷ. Καὶ τοῦτ' ἀληθὲς ἂν ἦν, εἰ πάσαις ταῖς τῆς ψυχῆς ἐνεργείαις καὶ ταῖς ἀπὸ τῆς ψυχῆς κινήσεσιν ἀνάγκη ἦν ἀποδιδόναι διάφορα τῆς ψυχῆς μέρη, καὶ οὕτω δοκεῖ μὴ μόνον ἐκεῖνα εἶναι τὰ μέρη, ἀ τινες διορίζονται, δηλονότι τὸ λογιστικόν, τὸ θυμικόν καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν· καὶ αὕτη γε ἡ διαίρεσις οὐ περιείληφε πάντα τὰ τῆς ψυχῆς μέρη, ἀλλὰ μόνον τὰς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ κινητικὰς δυνάμεις. Ἄλλοι δὲ διακρίνουσι τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς κατὰ τὸ λόγον ἔχον, καὶ τὸ ἄλογον· καὶ αὕτη ἡ διάκρισις, εἰ καὶ κατὰ τινὰ τρόπον περιλαμβάνει πάντα τῆς ψυχῆς τὰ μέρη, οὐ μέντοι γε ἐστὶ κυρία διάκρισις τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν, καθό εἰσι μέρη τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ μόνον καθό εἰσιν ἐν τῇ ψυχῇ τῇ λόγον ἔχουσα, | καὶ οὕτω χρῆται ταύτῃ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ἠθικῶν. f. 841 *

Ἐφεξῆς λέγων· Κατὰ γὰρ τὰς διαφοράς, ἀντεπάγει κατὰ τῶν προειρημένων διακρίσεων πολλαχῶς. Καὶ πρώτη ἀντίθεσις ἢ ἀπάντησις ἐστὶν ὅτι, εἰ αὐταὶ αἱ διαφοραὶ, καθ' ἃς διαιροῦσιν τινες τὰ τῆς ψυχῆς μέρη, ἀρκοῦσι πρὸς τὸ συστήσασθαι τὴν τῶν μερῶν διάκρισιν, εὐρίσκονται καὶ ἄλλα μέρη μείζω διάστασιν ἔχοντα καὶ διαφορὰν ἐν ἀλλήλοις ἢ ταῦτα τὰ εἰρημένα, περὶ ὧν καὶ εἴρηται ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ. Τὸ γὰρ θρεπτικὸν τῆς ψυχῆς μέρος ἐστὶν ἐν τοῖς φυτοῖς καὶ πᾶσι τοῖς ζώοις εἴτουν τοῖς ζῴοις, καὶ τὸ αἰσθητικὸν ἐν πᾶσι τοῖς ζώοις ἐστὶ. Καὶ φανερόν ἐστὶν, ὅτι τὸ θρεπτικὸν καὶ αἰσθητικὸν πλεον ἀλλήλων διαφέρουσι, καὶ τοῦ λογικοῦ, καὶ θυμικοῦ, καὶ ἐπιθυμητικοῦ, ἢ τὸ θυμικὸν διενήνοχε τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, καὶ ὁμοῦ αἱ δύο αὐταὶ δυνάμεις οὐκ ἐμπεριλαμβάνονται ἐκεῖναις ταῖς διαιρέσεσι. Καὶ ὅτι μὲν οὐ περιλαμβάνονται ἐν τῇ πρώτῃ διαιρέσει, φανερόν ἐστὶν· δηλον γὰρ ἐστὶν, ὅτι οὔτε τὸ θρεπτικόν, οὔτε τὸ αἰσθητικὸν δυνατὸν λογικὸν λέγεσθαι, ἢ ἐπιθυμητικόν, ἢ θυμικόν. Ὅθεν

11 blanc après ἐν τῷ AB   16 ἀποδίδουσαι B

τοῦτ' ἀφείς, δείκνυσιν ὅτι οὐ περιέχονται ὑπὸ τῆ δευτέρᾳ διαιρέσει, λέγων ὅτι οὐ βραδίως ἂν τις θείη τὸ θρεπτικὸν καὶ αἰσθητικὸν ὡς ἄλογον, ἢ ὡς λόγον ἔχον. Καὶ ὅτι μὲν οὐδέτερον τούτων ἔχει λόγον, φανερόν ἐστιν αὐτόθεν. Ὅτι δὲ οὐδὲ ἄλογον ἐστίν, ἐντεῦθεν γένοιτ' ἂν δῆλον· ἄλογον

6 γάρ ἐστιν ἢ τὸ ἐναντίον τῷ λόγῳ, ἢ τὸ πεφυκὸς ἔχειν λόγον καὶ μὴ ἔχον, ὧν οὐδέτερον ἀρμόττει τοῖς εἰρημένοις μέρεσιν. Εἰ δὲ λέγοι τις τὴν ἀπόφασιν τοῦ λόγου μόνον, οὐκ ἂν δύναίτο τίθεσθαι γένος τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς. Ὅθεν φαίνεται τὰς προειρημένας διαιρέσεις τῶν δυνάμεων ἀναρμόστους εἶναι.

10 Δεύτερον τίθησι λόγον πρὸς τὸ αὐτό, ἐν τῷ· Ἔτι δὲ τὸ φανταστικόν, λέγων ὅτι τὸ φανταστικὸν μέρος τῆς ψυχῆς, ὃ τῶν ἄλλων ἀπάντων τῷ λόγῳ διενήνοχεν, ἔχει πολλὴν ἀπορίαν, τίνι τῶν προειρημένων δυνάμεων ταῦτόν ἂν εἴη, ἢ ἕτερον, καὶ μάλιστα εἴ τις τὰ τῆς ψυχῆς μέρη κεχωρισμένα αἰθεῖη, ὡς ἐνιοὶ ἐτίθεσαν.

15 Τρίτον τίθησι λόγον πρὸς τὸ αὐτό, ἐν τῷ· Πρὸς δὲ τούτοις, καὶ φησὶν ὅτι καὶ ἡ ὀρεκτικὴ δύναμις δοκεῖ εἶναι καὶ λόγῳ καὶ δυνάμει ἕτερα πάντων τῶν μερῶν τῆς ψυχῆς, καὶ εἰ κατὰ τὴν προειρημένην διαίρεσιν τὰ τῆς ψυχῆς μέρη τῷ ὑποκειμένῳ διακρίνοιτο εἰς τε τὸ λογικὸν καὶ ἄλογον, ἄτοπον ὁξεὶ διασπᾶν, τουτέστι διαίρειν, τὸ ὀρεκτικὸν εἰς δύο

20 τῷ ὑποκειμένῳ διαφέροντα. Τοῦτο δὲ ἔσται πάντως, εἴ τις ἔρει τὸ λογικὸν καὶ τὸ ἄλογον μέρη τῆς ψυχῆς κεχωρισμένα, διότι τὸ μὲν τοῦ ὀρεκτικοῦ ἐστὶν ἐν τῷ λογικῷ μέρει, δηλονότι ἡ θέλησις, τὸ δὲ ἐστὶν ἐν τῷ ἀλόγῳ μέρει, δηλονότι ἡ ἐπιθυμία καὶ ὁ θυμός. Καὶ εἴ τις διακρίνοιε τὰ τῆς ψυχῆς μέρη εἰς τρία τῷ ὑποκειμένῳ κεχωρισμένα, δηλονότι τὸ λογικόν,

25 τὸ θυμικόν καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν, ἔψεται ἐν ἑκάστῳ τούτων εἶναι τὴν ὀρεξιν. Ἐν γὰρ τῷ λογιστικῷ ἐστὶν ἡ θέλησις, ὡς εἴρηται. Τὸ δὲ θυμικόν ἐστὶν ὀρεξις· ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν. Ἔσονται τοίνυν τρεῖς ὀρέξεις ἐν τῇ ψυχῇ τῷ ὑποκειμένῳ διαφέρουσαι κατὰ τὴν προειρημένην διαίρεσιν. Ἀλλὰ ζητεῖται διὰ τί ἐν μὲν τῇ αἰσθητικῇ ὀρέξει δύο εἰσὶ

30 δυνάμεις ὀρεκτικαί, δηλονότι τὸ θυμικόν καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν, ἐν δὲ τῇ λογικῇ ὀρέξει μία μόνον ὀρεξις ἐστὶ, δηλονότι ἡ θέλησις. Καὶ δεῖ λέγειν πρὸς τοῦτο, ὅτι αἱ δυνάμεις διακρίνονται κατὰ τοὺς λόγους τῶν ἀντικειμένων· τὸ δὲ ἀντικείμενον τοῦ ὀρεκτικοῦ ἐστὶ τὸ καταληφθὲν ἀγαθόν. Ἄλλῳ δὲ τρόπῳ καταλαμβάνει τὸ ἀγαθὸν ὃ τε νοῦς καὶ ἡ αἰσθησις· ὃ

35 μὲν γὰρ νοῦς λαμβάνει τὸ ἀγαθὸν κατὰ τὸν καθόλου λόγον τοῦ ἀγαθοῦ· ἢ δ' αἰσθησις ἀντιλαμβάνεται τοῦ ἀγαθοῦ ὑπὸ διωρισμένῳ λόγῳ τοῦ ἀγαθοῦ. Καὶ διὰ τοῦτο ἢ μὲν ὀρεξις ἢ ἐπομένη τῇ ἀντιλήψει τοῦ νοῦ μία μόνον

4 αὐτόθεν om B

5 μὲν avant ἔχειν add B

καὶ om B

ἔχον δὲ B

23 δηλονότι: οἶον B

ἐστί, καὶ διακρίνεται τῆς ὀρέξεως, τῆς ἐπομένης τῆ ἀντιλήψει τῆς αἰσθήσεως, καὶ διακρίνονται κατὰ τὸν διάφορον λόγον τοῦ καταλαμβανομένου ἀγαθοῦ. Καταλαμβανόμενον γὰρ τι δι' αἰσθήσεως ἔχει λόγον ὀρεκτοῦ καὶ ἀγαθοῦ, καθόσον ἐστὶν ἡδὺ κατὰ τὴν αἰσθησιν, καὶ πρὸς τοῦτο τὸ ἀγαθὸν τάττεται τὸ ἐπιθυμητικόν. Ἐχει δέ τι λόγον ὀρεκτοῦ καὶ ἀγαθοῦ καθόσον 5
 τοῖς ἡδέειν ὡς ἔχον εὐπορίαν τοῦ κατ' ἐξουσίαν χρῆσθαι αὐτοῖς, καὶ πρὸς τοῦτο τέτακται τὸ θυμικόν, ὅπερ ἐστὶν ὡσπερ | πρόμαχος τις τοῦ ἐπιθυ- f. 342
 μητικοῦ. Κάντευθεν ἐστὶν, ὅτι τὰ ζῶα οὐκ ὀργίζονται οὐδὲ μάχονται εἰ μὴ τῶν ἡδέων χάριν, τουτέστι τῶν τροφῶν καὶ τῶν ἀφροδισίων, ὡς ἐν τῷ περὶ ζῶων ἱστορίας λέγεται, καὶ διὰ τοῦτο πάντα τὰ τοῦ θυμικοῦ 10
 πάθη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἐπιθυμητικοῦ ἀρχονται καὶ εἰς ταύτας περαίνουσιν. Ἡ γὰρ ὀργὴ ἀπὸ τῆς λύπης ἀρχεται καὶ εἰς τὰ ἡδέα τελευτᾷ· οἱ γὰρ ὀργισθέντες τιμωρησάμενοι ἡδονταί, καὶ διὰ τοῦτο φασὶν ἐνιοί, ὅτι τὸ ἀντικείμενον τοῦ θυμικοῦ ἐστὶ . . . . . Τὸ δ' ὑπ' ἐνίων λεγόμενον, ὅτι τὸ θυμικόν πρὸς τὴν κακοῦ φυγὴν τέτακται, οὐδένα παντάπασιν ἔχει 15
 λόγον· ἡ αὐτὴ γὰρ δύναμις τῶν ἐναντίων ἐστὶν, ὡσπερ ἡ ὄψις, τοῦ λευκοῦ καὶ τοῦ μέλανος· ἔθεν τὸ ἀγαθὸν καὶ κακὸν οὐ δύνανται ποικίλλειν τὴν ὀρεκτικὴν δύναμιν. Καὶ διὰ τοῦτο, ὡσπερ ἡ ἀγάπη τοῦ ἀγαθοῦ ἀνήκει τῷ ἐπιθυμητικῷ, οὕτω καὶ τὸ τοῦ κακοῦ μῖσος, ὡς φησὶν ὁ Φιλόσοφος ἐν δευτέρῳ τῶν τοπικῶν, καὶ ἡ ἐλπίς ἢ περὶ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ὁ φόβος 20
 ὁ περὶ τοῦ κακοῦ πρὸς τὸ θυμικόν ἀνήκουσιν.

Τέταρτον τίθησι λόγον, ἐν τῷ· Καὶ δὴ καὶ περὶ οὗ, λέγων, ὅτι κάκεινο περὶ οὗ νῦν ζητοῦμεν, τί ἐστὶ τὸ κινεῖν τὸ ζῶον κατὰ τόπον, ἀπορίαν ποιεῖ περὶ τὰς προειρημένας διαιρέσεις, διότι οὐ φαίνεται ὑπ' ἐκείνας περιεχόμενον· περὶ γὰρ τῆς κατὰ τε αὐξήσιν καὶ φθίσειν κινήσεως, ἥτις 25
 κοινὴ ἐστὶ πᾶσι τοῖς ὑποκάτω, φανερόν ἐστὶν ὅτι ἀρχὴν ἔχει κοινήν πᾶσι τοῖς ζῶσι, δηλονότι τὸ γεννητικὸν καὶ θρεπτικόν. Εἰσὶ δέ τινες ἄλλαι μεταβολαὶ τῶν ζῶων, ὡσπερ ἡ ἀναπνοὴ καὶ ἐκπνοή, ὁ ὕπνος καὶ ἡ ἐγρήγορσις, περὶ ὧν ὕστερον διοριούμεθα τί ἂν εἴη τὸ ποιοῦν αὐτά· ἔχουσι γὰρ πολλὴν ἀπορίαν, καὶ διὰ τοῦτο ἰδίας ἐπιδέονται πραγματείας. 30

Ἐφεξῆς λέγων· Ἀλλὰ περὶ τῆς κατὰ τόπον κινήσεως, προχωρεῖ διαλεκτικῶς πρὸς τὸ ζητῆσαι τὴν ἀρχὴν τῆς κατὰ τόπον κινήσεως ἐν τοῖς ζῶοις, καὶ πρῶτον δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἔστι θρεπτικὴ δύναμις· δεύτερον, ὅτι οὐδὲ αἰσθητικὴ, ἐν τῷ· Ὁμοίως δέ· τρίτον, ὅτι οὐδὲ νοερά, ἐν τῷ· Ἀλλὰ μὴν οὐδέ· τέταρτον, ὅτι οὐδὲ ἡ ὀρεκτικὴ, ἐν τῷ· Ἀλλὰ 35
 μὴν οὐδέ. Φησὶ τοίνυν, πρῶτον, ὅτι νῦν σκεπτέον ἐστὶ τί ἐστὶ τὸ κινεῖν τὸ ζῶον κατὰ τόπον τῆ πορευτικῆς κινήσει. Καὶ ἐτι τοῦτο οὐκ ἔστιν ἡ

5 blanc après καθόσον AB, latin: *perficitur* 6 εὐπορίαν: ἐξουσίαν B

14 blanc après ἐστὶ, latin: *arduum* 34 οὐδ' après δὲ add B 35 ἡ om B

37 τῆ πορευτικῆ om B

θρεπτική δύναμις, λόγοις δείκνυσι· δυσίν, ὧν ὁ πρῶτος τοιοῦτος ἐστίν. Ἄει ἢ κίνησις ἢ πορευτική κατὰ τόπον ἕνεκά του ἐστὶ φανταστοῦ καὶ ὀρεκτοῦ· οὐ γὰρ κινεῖται τὸ ζῷον εἰ μὴ ὀρεγόμενόν τινος, ἢ φεῦγόν τι, εἰ μὴ ἴσως βία κινεῖτο. Ἀλλὰ τὸ φάντασμα καὶ ἢ ὀρεξις οὐκ ἀνίηκται
 5 τῷ θρεπτικῷ μέρει. Τὸ θρεπτικὸν ἄρα μέρος οὐκ ἐστὶν ἀρχὴ τῆς κατὰ τόπον πορευτικῆς κινήσεως. Δεύτερον τίθησι λόγον πρὸς τὸ αὐτό, ἐν τῷ· Ἔτι καὶ τὰ φυτὰ, καὶ ὁ λόγος ἐστὶ τοιοῦτος. Τὸ θρεπτικὸν μέρος ἐστὶ καὶ τοῖς φυτοῖς. Εἰ τοίνυν τὸ θρεπτικὸν μόριον ἦν ἀρχὴ τῆς κατὰ τόπον πορευτικῆς κινήσεως, εἴπερ ἂν τὰ φυτὰ εἶναι κινήτικα ἑαυτῶν
 10 κατὰ ταύτην τὴν κίνησιν καὶ ἔχειν ὀργανικὰ μέρη ἀρμόττοντα τῇ τοιαύτῃ κινήσει, ὁ περιφανῶς ψεῦδος ἐστίν. Οὐκ ἄρα τὸ θρεπτικὸν μόριον ἀρχὴ ἐστὶ τῆς κατὰ τόπον πορευτικῆς κινήσεως ἐν τοῖς ζῷοις.

Ἐφεξῆς λέγων· Ὁμοίως δὲ οὐδὲ τὸ αἰσθητικόν, δείκνυσιν ὅτι οὐδὲ ἢ αἰσθησις ἐστὶν ἀρχὴ τῆς εἰρημένης κινήσεως, λόγῳ τοιῷδε.
 15 Ἡ αἰσθησις ἐστὶν ἐν ἅπασιν τοῖς ζῷοις. Εἰ τοίνυν ἢ αἰσθησις ἦν ἀρχὴ τῆς προειρημένης κινήσεως, εἴπερ ἂν ἅπαν ζῷον τῇ τοιαύτῃ κινήσει κινεῖσθαι. Τοῦτο δὲ προδήλως ψεῦδος ἐστὶ, διότι πολλά εἰσι ζῷα αἰσθησιν ἔχοντα, μένουσι μέντοι ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ αἰεὶ καὶ ἀκίνητα διατελοῦσιν ἐφόσον ζῶσι. Καὶ ἐπεὶ δυνατόν ἦν τινὰς λέγειν, ὅτι τοῦτο οὐκ ἐστὶ διὰ
 20 τὸ ἐκλείπειν ἐν αὐτοῖς τὴν κινήτικὴν ἀρχήν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐλλεῖπειν αὐτοῖς τὰ πρὸς τὴν κίνησιν ἐπιτίθεια ὄργανα, διὰ τοῦτο πρὸς ἀναίρεσιν τῆς τοιαύτης ὑποφορᾶς ἐπάγει, ὅτι ἢ φύσις οὐδὲν ποιεῖ μάτην οὐδὲ ἐκλείπει ἐν τοῖς ἀναγκαίοις εἰ μὴ ἐν τοῖς πηρώμασι καὶ τοῖς ἀτελέσιν, ὅποια εἰσι τὰ τερατώδη τῶν ζῷων, ἅπερ συμβαίνουσι παρὰ τὸν σκοπὸν τῆς φύσεως
 25 διὰ φθορὰν τινος ἀρχῆς ἐν τῷ σπέρματι. Ἀλλὰ τὰ ἀκίνητα ζῷα τέλειά εἰσι κατὰ τὸ ἴδιον εἶδος καὶ οὐκ εἰσι πηρώματα οὐδὲ ἀτελῆ, ὥσπερ τὰ τερατώδη· οὗ δὴ σημεῖον ἐστίν, ὅτι γεννώσιν αὐτοῖς ὅμοια καὶ ἔχουσι τὴν ἀρμόττουσαν ἀκμήν καὶ φθίσιν, ὅπερ οὐκ ἐστὶν ἐν τοῖς ζῷοις τοῖς πεπηρωμένοις. Ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἄρα ζῷοις ἢ φύσις οὐδὲν ποιεῖ μάτην
 30 οὐδὲ ἐκλείπει ἐν τοῖς ἀναγκαίοις· ὁθεν ἔπεται, εἰ ἔχουσιν ἀρχὴν κινήσεως, ταῦτα καὶ μέρη ἔχειν ὀργανικὰ διατεθειμένα πρὸς τὴν πορευτικὴν κίνησιν·
 f. 342· ἄλλως γὰρ ἢ ἀρχὴ | τῶν κινήσεων ἦν ἂν ἐν αὐτοῖς περιττὴ καὶ τὰ πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς κινήτικῆς δυνάμεως ἀναγκαῖα ἐπέλιπεν ἂν αὐτοῖς. Ἐκ τούτου δὲ λαβεῖν δυνάμεθα, ὅτι ὧ ἂν ἐνυπάρχοι ἀρχὴ τις ζωῆς, ἐνυπάρ-
 35 χουσιν αὐτῷ καὶ ὄργανα συμβαίνοντα ἐκείνῃ τῇ ἀρχῇ, καὶ ὅτι τὰ μέρη τοῦ σώματος εἰσι διὰ τὰ τῆς ψυχῆς μέρη.

Ἐφεξῆς λέγων· Ἀλλὰ μήν, φησὶν ὅτι καὶ ὁ νοῦς οὐκ ἐστὶν ἀρχὴ τῶν κινήσεων· καὶ φησὶν ὅτι οὔτε τὸ λογιστικὸν μέρος καὶ ὁ καλεῖται